

מתוך ספרו: מועדי יהודה וישראל, מרכז שפירא תשס"ד, עמ' 75-82

הרב יהודה זולדן

גורל - בחלוקת הארץ ובשעירי יום כיפור

א. הגורל ביום כיפור לה' ולעזאזל

ב. הגורל בחלוקת ארץ ישראל

ג. אין הגורל אלא מפי שמים

א. הגורל ביום כיפור לה' ולעזאזל

בעבודת יום הכיפורים, מקריבים שני שעירים, אחד לה' ואחד לעזאזל. כך נאמר בויקרא טז, ה- י: ומאת עדת בני ישראל יקח שני שעירי עזים לחטאת ואיל אחד לעלה: והקריב אהרן את פר החטאת אשר לו וכפר בעדו ובעד ביתו: ולקח את שני השעירים והעמיד אתם לפני ה' פתח אהל מועד: ונתן אהרן על שני השעירים גורלות גורל אחד ליקוק וגורל אחד לעזאזל: והקריב אהרן את השעיר אשר עלה עליו הגורל ליקוק ועשהו חטאת: והשעיר אשר עלה עליו הגורל לעזאזל יעמד חי לפני ה' לכפר עליו לשלח אתו לעזאזל המדברה.

כיצד היה מגרילים את שני השעירים? במשנה יומא ד, א נאמר:

טרף בקלפי והעלה שני גורלות. אחד כתוב עליו לשם, ואחד כתוב עליו לעזאזל. הסגן בימינו וראש בית אב משמאלו. אם של שם עלה בימינו, הסגן אומר לו אישי כהן גדול הגבה ימין. ואם של שם עלה בשמאלו, ראש בית אב אומר לו אישי כהן גדול הגבה שמאלך. נתנו על שני השעירים ואומר לה' חטאת. ר' ישמעאל אומר לא היה צריך לומר חטאת אלא לה' והן עונין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

הכהן הגדול היה מעלה שני גורלות. על האחד היה כתוב לה' ועל השני לעזאזל. כלפי הציבור היה מראה רק את זה שכתוב עליו לה'. בין אם עלה בימינו ובין משמאלו. בתוספתא יומא ב, ט מסופר גם על התגובה של הנוכחים בעקבות ההגרלה:

טרף בקלפי והעלה שני גורלות אחד בימינו ואחד בשמאלו, אם בימינו עלה היו כל ישראל שמחי', ואם בשמאלו עלה לא היו כל ישראל שמחין. שאלו את ר' עקיבא מהו לשנותו משמאל לימין? אמ' להם אל תתנו מקום למינים לרדות אחרים.

הרב מנחם המאירי ביומא לט ע"א, מסביר מדוע הציבור שמח, ומדוע היו מערבבים את הגורלות: טורף בקלפי רצה לומר שמנענע הקלפי כדי שיתנענעו הגורלות בתוכו ולא יודע לו איזה של שם ואיזה של עזאזל,¹ אלא כפי מה שיזמין מקרה הגורל, מפני שסימן טוב היה להם כשהגורל של שם עולה בימין, וחוששין שמא יכוין לכך וכל שמכוין לכך ומכר בהם אין זה גורל, לפיכך תקנו שיהא טורף ומנענע כמה פעמים שלא יהיה לו שום היכר בענין.

הכהן אם כן, היה עושה שתי פעולות. הראשונה מוציא שתי גורלות אחד לה' ואחד לעזאזל, והפעולה השנייה היא הנחתם על שני השעירים. לא מספיק שנדע מי עלה בגורל לה', וממילא נדע

¹ את המושג טרף פירש המאירי כמספר ראשונים: רבנו חננאל ביומא לט ע"א; הערוך ערך טרף; רש"י בבא בתרא קכב ע"א ד"ה טרף. יש שפירשו טרף חטף ולקח פתאום בחטיפה. כך פירשו: רש"י, רבנו אליקים, ר' יהונתן מלוניל ביומא לט ע"א. הריטב"א ביומא שם צין את שני הפירושים. המכנה המשותף לפירושים הוא מניעת חשד שהכהן ידע במה הוא בוחר. ראה: שיח יצחק ליומא לט ע"א.

מי עלה לעזאזל, אלא צריך להגדיל את שניהם ולקבוע מי לה' ומי לעזאזל. כך נאמר בספר אחר מות ב, ב (יומא לז ע"א):

ונתן אהרן על שני השעירים גורלות של כל דבר. יכול שנים על זה ושנים על זה? תלמוד לומר גורל אחד לה' וגורל אחד לעזאזל. יכול של שם ושל עזאזל על זה, ושל שם ושל עזאזל על זה? תלמוד לומר: גורל אחד לה' וגורל אחד לעזאזל. אין כאן לעזאזל אלא אחד. בירושלמי יומא ד, א נוסף עוד:

טרף בקלפי כו' לא סוף דבר קלפי אלא אפילו קלתות. ולמה אמרו קלפי? כדי לעשות פומבי לדבר. ויביא שני חוטין אחד שחור ואחד לבן ויקשור עליהם ויאמר זה לשם זה עזאזל? תלמוד לומר גורל אחד לה' שיהא ניכר שהוא לה' וגורל אחד לעזאזל שיהא ניכר שהו' של עזאזל. ויביא שני צורות אחד שחור ואחד לבן ויתן עליהם ויאמר זה לשם זה עזאזל? ת"ל גורל אחד לה' שיהא ניכר שהוא לה' וגורל אחד לעזאזל שיהא ניכר שהוא לעזאזל. ויכתוב עליהם ויאמר זה לה' וזה לעזאזל? תלמוד לומר גורל אחד לה' שיהא מוכיח על עצמו שהוא לה' לעולם. וגורל אחד לעזאזל שיהא מוכיח על עצמו שהוא לעזאזל לעולם. הדא אמרה חקוקים היו.

הירושלמי שולל כל דרך אחרת להטלת הגורלות. המגמה היא שיהיה ברור שכך עלה בגורל. מי לה' ומי לעזאזל.

בגמ' ביומא לט ע"ב – מ ע"א, נחלקו תנאים ואמוראים אם הגורל מעכב או שאינו אלא למצוה. ר' יהודה ור' ינאי סוברים שהגורל מעכב, שנאמר: "ועשהו חטאת" (ויקרא טז, ט), הגורל עושהו חטאת ואין השם עושהו חטאת, אם קרא לו שם בלא גורל. ור' שמעון ור' יוחנן סוברים שאין הגורל מעכב, ואם יקרא הכהן שם חטאת על האחד ושם עזאזל על חברו הוקבעו בלא הגרלה, אלא שלא קיים את המצוה. יש להגדיל את השעיר לה' ואת השעיר לעזאזל בצורה ברורה וניכרת, וכדברי רש"י ביומא דף לט ע"ב: "שאין השעירים מתפרשין זה לשם זה לעזאזל אלא על פי הגורל, לפיכך צריך לראות איזה עלה בימין ויהא שעיר של ימין נקבע בו, ואי זה עלה בשמאל ויהא שעיר של שמאל נקבע בו".²

להלכה פוסק הרמב"ם בהל' עבודת יום הכיפורים ג, ג שאם ההגרלה איננה נעשית בדרך זו, היא מעכבת.

ב. הגורל בחלוקת ארץ ישראל

ארץ ישראל אף היא נחלקה בגורל לשבטים. כך נאמר במדבר כו, נג – נו:

אלה תחלק הארץ בנחלה במספר שמות: לרב תרבה נחלתו ולמעט תמעט נחלתו איש לפי פקדיו יתן נחלתו: אך בגורל יחלק את הארץ לשמות מטות אבתם ינחלו: על פי הגורל תחלק נחלתו בין רב למעט.³

הירושלמי יומא ד, א מדמה ומשוה את דרך הטלת הגורל בשעירי יו"כ, לדרך הטלת הגורל בחלוקת הארץ. וכך היא השואת הירושלמי שם בהמשך הסוגיה:

² בשונה מדברי הרב אריה לייב הכהן, גבורת ארי, יומא לט ע"ב ד"ה הסגן: "עיקר מצות ההגרלה אינו אלא לברר איזה מהשעירים לה' ואיזה מהם לעזאזל, ולפיכך בעלית גורל אחד סגי לברר". ראה עוד: הרב מרדכי אילן, תורת הקדש, חלק ב סימן נב.

³ חלוקת הארץ בגורל נזכר גם: במדבר לג, נד; לד, יג; לו, ב. ובשעת הביצוע ע"י יהושע, יהושע יד – יט.

ותני כן בשתי קלפיות נתחלקה ארץ ישראל. אחת שהגורלות נתונין בתוכה, ואחת ששמות השבטים בתוכה. ושני פירחי כהונה עומדים. מה שזה מעלה וזה מעלה, זכה. בשלשה דברים נתחלקה ארץ ישראל: בגורלות, באורים ותומים, ובכספים. הדא הוא דכתיב: "וישלך להם יהושע גורל בשלה לפני ה'" (יהושע יח, י).⁴ "גורל" אילו הגורלות, "לפני ה'" אילו אורים ותומים. "בין רב למעט" (במדבר כו, נו) אילו הכספים.

תיאור נרחב יותר באשר לחלוקת הארץ מופיע בגמ' בבבא בתרא קכב ע"א :

שבתחלה לא נתחלקה אלא לשנים עשר שבטים; ולא נתחלקה אלא בכסף, שנאמר: בין רב למעט. אמר רבי יהודה: סאה ביהודה שוה חמש סאין בגליל. ולא נתחלקה אלא בגורל, שנאמר: "אך בגורל" (במדבר כו, נה). ולא נתחלקה אלא באורים ותומים, שנאמר: "על פי גורל". הא כיצד? אלעזר מלובש אורים ותומים ויהושע וכל ישראל עומדים לפניו, וקלפי של שבטים וקלפי של תחומין מונחין לפניו, והיה מכוין ברוח הקדש ואומר: זבולן עולה - תחום עכו עולה עמו, טרף בקלפי של שבטים ועלה בידו זבולן, טרף בקלפי של תחומין ועלה בידו תחום עכו. וחוזר ומכוין ברוח הקדש ואומר: נפתלי עולה ותחום גינוסר עולה עמו, טרף בקלפי של שבטים ועלה בידו נפתלי, טרף בקלפי של תחומין ועלה בידו תחום גינוסר, וכן כל שבט ושבט.⁵

היה אם כן גורל, והיתה התאמה מוחלטת בין מה שעלה בגורל לבין מה שנראה באורים ותומים. ומי שעלה בגורלו חלק טוב יותר, פיצה בכסף את האחרים. כגון מי שחלקו עלה בגורל סמוך לירושלים היה מעלה בדמים למי שחלקו רחוק, והוא הדין לשאר דברים (פני משה בירושלמי שם). למה מתכוין הירושלמי כשהוא מדמה בין הגורל על השעירים לבין הגורל בחלוקת הארץ?⁶ אילו אמנם שתי המצוות היחידות בתורה שיש בהם שימוש בגורל, ובכל זאת מה משמעות ההשוואה ביניהם?

בסוגיה נוספת משווה הגמ' בין דבר שהוכרע בגורל לבין חלוקת הארץ. שם אין מדובר על מצוה, אלא על חלוקת ירושה על פי גורל. בגמ' בבבא בתרא קו ע"ב:

תניא, ר' יוסי אומר: האחין שחלקו, כיון שעלה גורל לאחד מהן - קנו כולם. מאי טעמא? אמר ר' אלעזר: כתחלת ארץ ישראל, מה תחלה בגורל, אף כאן בגורל. אי מה להלן בקלפי ואורים ותומים, אף כאן בקלפי ואורים ותומים! (אלא) אמר רב אשי: בההוא הנאה דקא ציייתי להדיד, גמרי ומקנו להדיד.

הראשונים שם נחלקים האם ההשוואה בין המקרים נשארה למסקנה או נדחתה ע"י רב אשי.⁷ הרמב"ם בהלכות שכנים ב, יא פוסק:

⁴ בירושלמי שבדפוס נכתב הפסוק: וישלך להם יהושע גורל לפני ה' במצפה". אך אין כזה פסוק במקרא. נראה שהכוונה לפס' שציטטנו.

⁵ ראה עוד: ספרי במדבר פסקא קלב; מגילה ו ע"א; במדבר רבה כא, ט; תנחומא פנחס ו, ו.

⁶ חלוקת הארץ משמשת דוגמא בחז"ל גם לגורלות אחרים. יהושע אומר לעכן שעלה בגורל: "בבקשה ממך, אל תוציא לעז על הגורלות, שעתידה ארץ ישראל שתתחלק בגורל שנאמר: "אך בגורל יחלק את הארץ". (במדבר כו, נה). תן תודה" (סנהדרין מג ע"ב). באופן דומה נדרש גם בירושלמי סנהדרין ו, ג. אם כי תוספות בסנהדרין מג ע"ב בד"ה אל תוציא לעז מעיר שההשוואה לא מוחלטת מאחר ובחלוקת הארץ היו אורים ותומים.

⁷ הרשב"ם שם לא גורס "אלא", וכך גרסו: הלכות גדולות סימן מו; ר"ף ב"ב נא ע"א; הר"ן והריטב"א בבא בתרא קו ע"ב; כפתור ופרח פרק י; ספר אור זרוע ח"ג פסקי בבא קמא סימן פב; שו"ת מהרי"ל החדשות סימן קמד, ועוד. ולעומתם גרסו "אלא": ה"ד רמה ובשטמ"ק בשם הרא"ם בבבא בתרא קו ע"ב; שו"ת הרא"ש כלל צח סימן ב ע"פ דברי הב"ח בטור חו"מ סימן קעג. הרב משה חברוני, משאת משה לבבא בתרא עמ' 10 מערער על הבנת הב"ח את הרא"ש. ראה דיון ארוך בסוגיה זו אצל: הרב עובדיה יוסף, שו"ת יביע אומר חלק ו, חו"מ סימן ד.

האחין שחלקו ועשו ביניהם גורל כיון שעלה גורל לאחד מהן קנו כולן בהנייה שנעשית להם ששמעו זה מזה לדבר שהסכימו עליו גמר כל אחד מהן ומקנה לחבירו. אנו לא נדון בהשוואה בין אחים שחלקו לבין חלוקת הארץ. נעזר בדברי ר' חיים מבריסק בהל' שכנים ב, יא המסביר את משמעות חלוקת הארץ בגורל ואורים ותומים, בעקבות פסיקת הרמב"ם את הסוגיה שם:

הגורל קלפי ואורים ותומים שני דינים הוא דאית ביה הוא. דעיקר דין החלוקה היה ע"י הגורל לבדו, ומשום כך היה גזרת הכתוב דע"י הגורל יעשה ויחול דין החלוקה. וקלפי ואורים ותומים היה לברר כל אחד חלקו. ותרוויהו צריכי להדדי. דאע"ג דקלפי ואורים ותומים ביררו לכל אחד חלקו, אבל כל זה הוא אם הם מחולקים זה מזה, אבל קודם שנתחלקו זה מזה היתה ארץ ישראל זכייית כולם ביחד, ואם כן היו צריכים לגורל שעל ידו נחלקו זה מזה, שיוכל כל אחד לזכות בחלקו לכבודו, וגורל לבדו גם כן לא מהני, דהרי אין בגורל דין קנין שיזכה על ידו כל אחד בחלקו, וממילא דלא חלה דין חלוקה כלל. ...ונמצא דהגורל קלפי ואורים ותומים כולהו צריכי להדדי.

מדבריו נלמד שישנה בעלות כללית של כל עם ישראל על ארץ ישראל, והגורל מברר את החלוקה, והאורים ותומים משמשים כעין הקניה של החלקים בתוך הנחלות לבתי האב והמשפחות. אין זו הקניה ממשית אלא רק כעין הקניה, משום שברובד הלאומי ארץ ישראל כולה שייכת לכלל ישראל, והגורלות רק מבררות היכן כל שבט מתיישב במקום המיועד לו. ההגרלה היא לכל שבט בפני עצמו, מאחר שברובד הכללי – הלאומי, גם לאחר חלוקת הנחלות, הארץ נשארת שייכת לכל השבטים.⁸

על פי הדברים הללו נראה שיש להסביר באופן דומה את משמעות ההגרלה של השעירים והשוואת הירושלמי ביניהם. שני השעירים אותם מעמידים לפני הכהן נבחרו להיות לה' ולכפרה לעם ישראל. הגורל מברר מי מביניהם לה' ומי לעזאזל, אך גם לאחר הטלת הגורל והבירור מי מבין השעירים לה' ומי לעזאזל, שניהם משמשים ככפרה לעם ישראל.⁹ שניהם שוים בחזותם כדברי המשנה ביומא ו, א: "שני שעירי יום הכפורים מצותן שיהיו שניהן שוין במראה ובקומה ובדמים ובלקחתן כאחד", ושניהם יחד מכפרים.¹⁰

⁸ ראה: הרב אלחנן וסרמן, קובץ שיעורים לבבא בתרא סימן יט, בעקבות דברי הגמ' בבבא בתרא ג על שותפים שחלקו ללא קנין משפטי, אלא שכל אחד אחזיק ברוח- בצד שלו. ראה עוד: הרב יעקב בצלאל ז'ולטי, משנת יעב"ץ, ח"מ סימן כח; הרב ראובן כ"ץ, שו"ת דגל ראובן, חלק סימן מב; הרב אליעזר מנחם מן שך, אבי עזרי הלכות שכנים שם.

⁹ רבקה אומרת ליעקב: "קח לי משם שני גדיי עזים" (בראשית כז, ט), ובמדרש ויקרא רבה (וילנא) כא, יא נאמר: קח לי משם שני גדיי עזים טובים. ר' ברכיה בשם ר' לוי אמר: טובים לך, טובים לבניך. טובים לך, שעליהם תקבל הברכות. טובים לבניך, שעליהם מתכפר להם ביום הכפורים, הה"ד (ויקרא טז) כי ביום הזה יכפר עליכם". עליהם ביחד. והסביר הרא"ה קוק, שמועות ראיה, ירושלים: המחלקה לחינוך ולתרבות תורניים בגולה, תשנ"ד, פר' תולדות עמ' 10: "שני השעירים, כשהשעיר לעזאזל הוא נגד החלק הרע, נגד הקילוס העולה מהרשעים. ולכן את לשון הזהורית היו מחלקים על השעיר המשתלח ועל פתחו של היכל, וכשהיה השעיר מגיע למדבר היתה לשון הזהורית מלבינה... שנתכפרו מעונותיהם". וראה עוד: הרא"ה קוק, מדבר שור דרוש כט, עמ' רסה- רעב. יעקב ועשו עצמם, ממשיכים להקרא במקרא אחים, על אף הפירוד והניתוק ביניהם. על כך ראה מאמרי: "הלוא אח עשו ליעקב... ואת עשו שנאת", הדף השבועי, אוניברסיטת בר אילן, פר' תולדות תשס"ג מס' 469.

¹⁰ אליהו בהר הכרמל אומר לנביאי הבעל לבחור שני פרים (מלכים א יח, כג). חז"ל במדרש במדבר רבה (וילנא) כג, ט מתארים מעמד דומה להגרלת השעירים ביר"כ: "אמר להם בחרו שני פרים תאומים מאם אחת, הגדלים על מרעה אחד, והטילו עליהם גורלות. אחד לשם, ואחד לשם הבעל. ובחרו להם הפר האחד ופרו של אליהו מיד נמשך אחריו. והפר שעלה לשם הבעל נתקבצו כל נביאי הבעל ונביאי האשרה ולא יכלו לזוז את רגלו. עד שפתח אליהו ואמר לו: לך עמהם. השיב הפר ואמר לו לעיני כל העם: אני וחבירי יצאנו מבטן אחת, מפרה אחת, וגדלנו במרעה אחד. והוא עלה בחלקו של מקום ושמו של הקב"ה מתקדש עליו,

הירושלמי השווה בין שתי ההגרלות הללו, מפני שרק במצוות אילו, גם לאחר ההגרלה וקביעת היעוד של כל שעיר לה' או לעזאזל, או לאחר הקביעה של איזה שבט כל נחלה, נשאת בעלות של כלל ישראל על כל הארץ, ושני השעירים ממלאים יחד את ייעודם ככפרה על כל ישראל.¹¹

ג. אין הגורל אלא מפי שמים

מה המשמעות של הטלת גורל, ובמיוחד כשמדובר בגורל במסגרת הליך של קיום מצוה? חלוקת הארץ בגורל היתה מצוה חד פעמית, והטלת הגורל על השעירים התקיימה בכל שנה ביום כיפור.¹² שלמה המלך במשלי טז, לג: "בחק יוטל את הגורל ומה' כל משפטו". ובמדרש בבראשית רבה [וילנא] פרשה צח, ב:

בחק יוטל את הגורל, זה גורלו של יום הכפורים. ומה' כל משפטו, לידע איזה הוא לשם ואיזה לגזרה.

מה היחס בין הטלת הגורל ובין משפט ה'?

הרב יאיר בכרך, שו"ת חוות יאיר סימן סא כותב:

ע' שו"ת גאוני קדמאי (סי' ס') שאין הגורל אלא מפי שמים שנא': "על פי הגורל תחלק הארץ" (במדבר כו, נג-נו), והעובר על הגורל כעובר על עשרת הדברות.¹³ כי ראינו מן התורה מן הנביאים ומן הכתובים שסמכו על הגורל באשר נעשה בלי מחשבות אדם ופעולת אנוש מצד התחכמות אך בגורל תחלק הארץ וכן סמכו על הגורל במיתת עכן ויונתן לולי שפדאוהו העם לא מצד הודאתו ונאמר: 'בחק יוטל את הגורל ומה' כל משפטו'. ואפילו באומות העולם היה מקובל זה כמו גבי יונה והמן הרשע לפשטי' דקרא מפני שקרוב הדבר שאם הגורל כהוגן ידבק בו השגחה עליונה כמ"ש הבה תמים.¹⁴

במשמעות הגורל שהוא משמים, הרחיב הראי"ה קוק, שמועות ראי'ה פר' פנחס (עמ' 24):

ענינו של הגורל נזכר במשלי טז לג: "בחק יוטל את הגורל ומה' כל משפטו", ולכן ביקש יהושע מעכן: "אל תוציא לעז על הגורלות, שעתידה ארץ ישראל שתתחלק בגורל". תכנית עלומה וגנוזה בחק הנסתר, אמורה להתגלות ע"י הגורל. הוא מה שאמר הכתוב: ומה' כל משפטו". הגילוי של הגורל הוא הגילוי של הרצון השמימי.¹⁵ ...גילויים של רצון עליון

ואני עליתי בחלק הבעל להכעיס את בוראי? אמר לו אליהו: פר פר, אל תירא, לך עמהם ואל ימצאו עליה. שכשם ששמו של הקב"ה מתקדש על אותו שעמי, כך מתקדש עליך". כך גם בשעירי יום כיפור. שם שמים מתקדש על שני השעירים ושניהם משמשים כפרה.

¹¹ הרב משה חברוני, משאת משה, בבא בתרא עמ' 10-11, משווה בין ההגרלה בחלוקת הארץ לבין הגורלות על השעירים, ואין הוא מציין את הירושלמי שמדמה אותם. השוואתו דומה במידת מה לדברי ר' חיים מבריסק לעיל.

¹² בתחומים נוספים מכריעים בגורל, מלבד מה שזכרנו - חלוקת הארץ, שעירי יו"כ, וחלוקת שותפים או אחים. חלוקת העבודה בין הכהנים במקדש (יומא כב ע"א); חלוקת מנות אוכל בין בני משפחה בשבת וביום טוב (שבת קמח ע"ב). ראה: אנציקלופדיה תלמודית ערך גורל, חלק ה עמ' תיד-תלא.

¹³ הרב חיים דוד הלוי, שו"ת מים חיים א עמ' 68 מפקפק אם זו אכן תשובת הגאונים, וזאת מפני שמה ענין הגורל לעובר על עשרת הדברות?

¹⁴ יש שהעירו על דבריו בדוגמאות שהביא מעכן, ומיהונתן. ראה: הרב יוסף חיים, שו"ת רב פעלים חלק יו"ד סימן ל; שו"ת מגד שמים סימן יד; הרב עובדיה יוסף, שו"ת יביע אומר חלק ו - חו"מ סימן ד, סעיף ג.

¹⁵ דברים דומים כותב הרב צדוק הכהן, פרי צדיק, שמות עמ' 198-199: "הגורל שהוא רק מרצון העליון מעתיקא, ואין לדעת המגדיל חלק בו, וזה טעם מצות הגורלות ביו"כ... בחלוקת ארץ ישראל שהיה יהושע מטיל גורל בודאי היה הגורל מעתיקא כנ"ל, מה שאין כן כאן דהמן היה המטיל גורל, אמר הכתוב "הפיל פור" (אסתר ג, ז) שהוא רצה להעמיד הדבר על מקרה, אבל באמת "הוא הגורל" (שם) בה"א הידיעה, הגורל הידוע מעתיקא רצון העליון".

נתבררו גם בחלוקת ארץ ישראל ע"י הגורל.¹⁶ היחס בין בני השבט, בין ענינים הפנימי ותכונותיהם, לבין נחלתם בארץ, אקלים האזור, סגולותיו וכיוצא בהם, גנוז הוא בכבשונה של הולדת הלאום.¹⁷ רק הגורל יוכל להוציא מחיקה של יצירה זו את החלק המיועד לשבט.¹⁸

בכל הטלת גורל, גם בדבר שהוא רשות או חולין, מתגלה רצון ה'. אך שם מספיק להטיל גורל אחד וממילא לדעת מה עלה לאחר. אך במצוות הנוגעות לכלל - לכפרתו ביום כיפור מדי שנה, ובחלוקת הארץ עם הכניסה אליה לדעת היכן מקומו המדויק הנכון והטבעי של כל שבט ושבט, לאילו נדרש גורל על כל מרכיב, מפני שכל המרכיבים השותפים בגורל ממשיכים למלא את תפקידם וייעודם אמנם באופן שונה גם לאחר הטלת הגורל.

¹⁶ ראה בדברי גיסו של הרא"ה קוק, הרב יוסף רבי, במכתבו לחתנו של הרא"ה קוק, הרב שלום נתן רענן, בשמן רענן ב עמ' מב: "דבריך הנעימים על הפסוק "בחק יוטל האת הגורל", שלפי הראות משמע שאין בזה כל משפט אלא מקרה, אבל באמת מה' משפטו יצא", גם על הגורל יש משפט ה'. נ"ל להסמיק על זה מה שהתורה קראה האורים והתומים משפט האורים (במדבר כז, כא), וכפי שביאר רש"י בשמות (כח, ל): "דבר שהם נשפטים ונוכחים על ידו אם לעשות דבר או לא לעשות". שזה גם כן משפט, וארץ ישראל נתחלקה ע"י האורים ותומים מפני שזה גם כן נקרא משפט".

¹⁷ על התאמת השבטים למקומות ישיבתם, ראה: כוזריב, י- יב; מהר"ל סוטה מו ע"ב, עמ' פה; מהר"ל דרך חיים, אבות, ג, ד עמ' קכב; ר' צדוק הכהן, ליקוטי מאמרים עמ' 117-118; הר"מ מגור, שפת אמת פר' אחרי, תרמ"ח, ד"ה איתא; הנ"ל, פר' שופטים תרמ"ה ד"ה במדרש; הרא"ה קוק, אגרות הראיה א עמ' לה, עולת ראיה א עמ' רג: "לך אתן ארץ כנען חבל נחלתכם". ראה עוד: הרב אריה הנדלר, חן המקום, עמ' 16-18.

¹⁸ שבטי עבר הירדן לא חלקו בגורל. ומסביר זאת הרב עובדיה ספורנו, במדבר לד, ב: "ע"י לא נחלק בגורל, וזה כי ארץ סיחון ועוג אין בה קדושת ארץ ישראל ולא היתה ראיה לגורל אשר ענינו רוח הקדש". גורל במובן הפנימי של גילוי רצון ה' זהו דבר שנקשר עם גילוי רוח הקדש, וזה לא קיים בעבר הירדן.